

§ 3. Διαλεκτικοί και ἀντιδιαλεκτικοί.

1. Αἱ ἐλευθέριαι λεγόμεναι μαθήσεις ἥρξαντο, καθά περίδομεν, ἐπὶ Καρόλου τοῦ μεγάλου ἐπιμελῶς θεραπευόμεναι. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἡ θεραπεία αὕτη ἔβαινε παραλλήλως καὶ ἀρμονικῶς πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ἁγίας Γραφῆς. Τοιαύτην συμφωνίαν εὑρίσκομεν παρὰ Γερβέρῳ τῷ ἐξ Αὐριλλάκου (Aurillac) καὶ Φουλβέρῳ τῷ ἐκ Chartres († 1028).¹ Άλλ'² μέστερον δῆμος ἡ ἀρμονία διελύθη, διότι οἱ μὲν αὐστηροὶ τῶν μοναστηρίων ἀναμορφωταὶ διετέμησαν δυσμενῶς πρὸς τὴν θύραμέν συρίαν καὶ πολλοὶ θεολόγοι συνεβούλευον τὴν ἐμμονὴν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐθεντίᾳ καὶ τὴν ἀποβολὴν τῆς διαλεκτικῆς· οἱ δὲ θεραπεύοντες πάλιν τὴν διαλεκτικὴν ὑπερτιμῶντες αὐτὴν ἥξεισαν νὰ τάξωσιν ὑπὲρ τὸ κῦρος τῶν Πατέρων. "Ομεν προηῆλθε διαμάχη τῶν διπαδῶν τῶν ἐλευθερίων μαθήσεων καὶ τῶν ιδιογνωμόνων θεολόγων, ἀντίθεσις τῆς δρυθολογικῆς μεθόδου καὶ τῆς πίστεως. Ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ αἱ θεολογικαὶ σπουδαὶ ἐτύγχανον ἥδη μικρᾶς προσοχῆς, τούναντίον δὲ ἐπιμελῶς ἐθεραπεύετο ἡ διαλεκτικὴ καὶ ἡ δητορική, ὡν ἡ ἐκτίμησις καὶ δύναμις καθίστατο ὀσημέραι ἴσχυροτέρα. Οὗτο δὲ ἐσχηματίσθη ἵδια τάξις λογίων ἀνδρῶν, οἵτινες λεγόμενοι φιλόσοφοι, διαλεκτικοί, σοφισταί, περιπατητικοὶ περιήρχοντο κατὰ τὸ πλεῖστον, ὡς οἱ ἀρχαῖοι σοφισταί, τὰς παντοδαπὰς χώρας καὶ ἐνεκωμίαζον τὴν ἑαυτῶν τέχνην. Τινὲς δὲ δὲν ἥρκοῦντο εἰς τὸ νὰ ἔξαιρωσι τὴν διαλεκτικὴν τέχνην καὶ νὰ ἀπαιτῶσι τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς ἀπὸ τῆς θεολογίας ἄλλὰ καὶ περαιτέρῳ χωροῦντες ἔθετον τὴν διαλεκτικὴν ὑπὲρ τὴν θεολογίαν, τὸν Βοήθιον ὑπὲρ τὴν Γραφὴν καὶ τοὺς Πατέρας. Δοκησίσοφοι μᾶλλον ἡ σοφοὶ δύντες ἐμυκτήριζον τὴν παλαιὰν πίστιν καὶ ἐκάκιζον τὸ μὲν ἐπουσιώδη μέρη τὸ δὲ θεμελιώδη δόγματα αὐτῆς."

Revue des scien. Philos. et Theol. 1, 674 ἐξ. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ ἔνθ. ἀνωτ. 4, 104 ἐξ.—W. Heinrich, Eriugena und Spinoza, 1909. — Manilius, Joh. Scotus und Renigius, Didascaleion 43 ἐξ. — K. I. Ιογοθέτου. "Η περὶ φύσεως φιλοσοφία Ἰωάννου τοῦ Σκότου, 1920. — A. Scheider, Die Erkenntnisslehre des Joh. Eriugena im Rahmen ihrer metaph. und anthropologischen Voraussetzungen 2 τόμ. 1921-3. — H. Dörrries, Zur Gesch. der Mystik. Eriugena und der Neoplatonismus, 1925. — H. Bett, Joh. Sc. Erig., A study in mediæval philosophy, 1925.— M. Grabman, Mittelalter. Geistesleben, 449 καὶ ἐξ. — Karl. Samstag, Die Dialektik des Jo. Scottus Eriugena, 1930. — P. Klettler, Jo. Eriugena. Eine Untersuchung über die Entstehung der mittelalt. Geistigkeit, 1931.

¹ Μετεχειρίζοντο συλλογισμοὺς κατὰ τῆς ἐκ τῆς Παρθένου γεννήσεως

έχαιρον δὲ οὐκεῖται λόγον, οὐδέποτε δι' ἑνίκαντον αὐλαγούμενον περιῆγον τοὺς πιστοὺς εἰς ἀμφιχανάνταν¹.

2. Διαλεκτικός. Ενταῦθα μνημονεύοντος πρῶτος Γερβέρος ὁ ίδιος Αὐριλλάκου (Aurillac), διπλας ἐν τῇ Σχολῇ τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἐν ἄλλαις Σχολαῖς τῆς Βαλλίας καὶ τῆς Ισπανίας ἀκαδημευθεὶς ἔδρασεν ἀπὸ τοῦ 927 ὡς διδάσκαλος, εἶτα δὲ (τῷ 982) ἐγένετο ἀββᾶς καὶ ὑστερὸν (τῷ 991) ἀρχιεπίσκοπος καὶ μέλος (τῷ 1009) ἀνῆλιθεν εἰς τὸν πατικὸν θρόνον ὡς Σλαβεστρος ὁ δεύτερος. Τοζόν γνώστης μορφώσεως καὶ ἐμφρονθύμενος θαυμασμοῦ πρὸς τὴν Ἕγκωντον ἀρχαιότητα ἀνεδείχθη εἰδόκιμος ἐργατικοῦ τῶν πλατανικῶν συγγραφέων καὶ ἐπέδειξε ζῆλον εἰς τολλογήν καὶ διετήρησεν τὴν χειρογράφων τῶν πλαισίων καὶ μάλιστα τῶν λόγων τοῦ Κικέρωνος². «Οὐδόν γνώστης διεξῆγετο ή διαλεκτική διδασκαλία ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Γερβέρου, μανιάν γομεν παρὰ μαθητοῦ αὐτοῦ, τοῦ ιατρού Rieger». Διαλεκτικὸν δὲ ζήτημα, διπερ ἀνειρόη τῷ Μετρ. 970 ἐν αὐθησίσται τοῦ Γερβέρου μετὰ τοῦ Ὅτρεκον ἐπὶ παρουσίᾳ Otto τοῦ δευτέρου, θύμων ἀφροδιτῆν εἰς ἔκεντον νὰ παριστενάσῃ ἔργον ἐπαγγειαφόρων «Πρὸ τοῦ ἔλλογον καὶ τῆς χρήσεως τοῦ λόγου» (*De rationali et ratione uti*). Η πρότασις δηλαδὴ τὸ «ἔλλογον μεταχειρίζεται τὸν λόγον» φαίνεται διὰ ἀντίκειμα πρὸς τὴν λογικὴν ἀρχήν, καὶ τὸν τὸ κατηγόρημα εἶναι ἔννοια γνώστηρος τοῦ ὑποκειμένου. Πρὸς ἀρστὴν τῆς διασφορίας διακρίνεται ὁ φιλόσοφος οὗτος κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη τὴν δύναμιν (*potestas*) καὶ τὴν ἐνέργειαν

τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν πρὸς ἀπολύτωσιν θυνάτιον καὶ τῷ μίανταίστας αὐτοῦ κατὰ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς κατ. Τὰς ὄρθιολογικὰς τάσεις τῶν τότε διαλεκτικῶν ἀπεικονίζεται ἐναργῶς ὁ Οτλον ἐν τῷ *Dialogus de trinitate questionibus*, παρὰ Migne P. L. 146, 60 Λ.Β.

¹ Επιθ. Endres, Die Dialektiker und ihre Gegner im 11. Jahrh. in Philos. Jahrb. 23, 26 σ.ε.

² Ο Γερβέρος ἀνέγνω τὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ Πορφύρου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μεταρράσεως τοῦ Μαρίου Βικτωρίου καὶ ἡρεύεντεν αὐτῆιν ἀκολουθῶν τῷ ὑπομνήματι τοῦ Βοηθίου. Εσπεύσασε τὰς Κατηγορίας καὶ τὸ περὶ ἐφιηνέλας σύγγραμμα τοῦ Ἀριστοτέλους, τὰ Τοπικὰ αὐτοῦ κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ Κικέρωνος καὶ τὰ εἰς ταῦτα ὑπομνήματα τοῦ Βοηθίου, ἐπὶ δὲ πάσις τὰς λογικὰς πραγματείας τοῦ Βοηθίου (Περὶ τοπικῶν διαφορῶν, περὶ κατηγορικῶν συλλογισμῶν, περὶ ὑποθετικῶν συλλογισμῶν, περὶ διαιρέσεως) καὶ τὸ *Liber definitionum* τοῦ μνημονευθέντος Μαρίου.

³ Historiarum Liber 3,44 καὶ ἐν Monument. Germaniae hist. Scriptores 8,617 σ.ε.

(actus)· ὑπάρχει διττὸν ἔλλογον, τὸ μὲν θεῖον καὶ ἀΐδιον (εἰς ὃ καταλέγονται καὶ αἱ πλατωνικαὶ ἴδεαι) τὸ δὲ μεταβλητὸν καὶ παροδικόν· εἰς ἐκεῖνο μὲν ἀνήκει ὁ λόγος ἐνεργείᾳ εἰς τοῦτο δὲ δυνάμει, ἐκεῖνο μὲν νοεῖ ἀείποτε τοῦτο δὲ δύναται νὰ νοῇ μεταβαῖνον ἀπὸ τῆς δυνάμεως εἰς τὴν ἐνέργειαν. Εἰς ἐκεῖνο μὲν ἡ δύναμις εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ἐνέργειας εἰς τοῦτο δὲ οὐχί, διότι ἡ πραγματικὴ χρῆσις τοῦ λόγου εἶναι αὐτῷ μόνον συμβεβηκός. Δύναται ἀρα κατὰ τῆς ψυχῆς ὡς ἔλλογον νὰ κατηγορηθῇ χρῆσις τοῦ λόγου μόνον ὡς συμβεβηκός. Πλὴν τῆς διαλεκτικῆς¹ ἐθεράπευσεν δὲ ἀνὴρ καὶ δὴ καὶ εὐδοκιμώτερον τὴν μαθηματικήν· ἐγ πολλαῖς ἐπιστολαῖς διέλυσε περὶ ἀριθμητικῶν καὶ γεωμετρικῶν ἔντημάτων² καὶ συνέταξε Γεωμετρίαν (Geometria) μαρτυροῦσαν ἐπίδρασιν ἀραβικήν³. Οὗτος ἡ σπουδαιότης καὶ ἀξία τοῦ Γερβέρου ἔγκειται οὐχὶ τόσον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ θεολογίᾳ ὡσον ἐν τῇ μαθηματικῇ καὶ τῇ φυσικῇ, οὓς κλάδους ἐθεριάπευσε καὶ ἐπλούτισε διὰ τῆς ἀραβικῆς ἐπιστήμης.

Ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Γερβέρου εἶναι ὁ Φουλβέρτος (Fulbert), ὅστις τῷ 990 ἔδρυσε Σχολὴν ἐν Chartres καὶ ὑστερον ἐγένετο ἐκεῖ ἐπίσκοπος. Οὗτος συνεβούλευεν ἐντόνως τοῖς μαθηταῖς κατά τε τὴν διδασκαλίαν καὶ ἐν ἐπιστολαῖς⁴ ὅποις ἀπέχονται τῶν ἀκατηλῶν καὶ

¹ Τὴν διαλεκτικὴν ἐφήριωσεν ὁ Γερβέρος καὶ εἰς τὴν θεολογίαν ἐν τῷ συγγράμματι «De corpore et sanguine domini», ἐάν τοῦτο εἶναι δῆτος γνήσιον.

² Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν φίλον τοῦ Κωνσταντίνου, ἀνέπτυξε τοὺς κανόνας τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως (regulae de numerorum abaci rationibus); ἐν ᾗλλαις δὲ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπιστολαῖς ἐπραγματεύθη περὶ τῆς σφραγας (De sphæra) καὶ ἡρμήνευσε χωρία τοῦ Βοηθοῦ. Τὰς ἐκιστολὰς τοῦ Γερβέρου ἔξεδωκε μετὰ εἰσαγωγῆς καὶ σημειώσεων ὁ J. Havel ἐν Παρισίοις τῷ 1889. Πρβλ. καὶ N. Bubnov. De exemplari epistolarum Gerbetinorum ejusque auctoritate critica, ἐν Πετρουπόλει 1888—1890.

³ Πάντα τὰ μαθηματικὰ ἔργα τοῦ Γερβέρου ἔξεδωκεν ὁ N. Bubnov (Gerberti opera mathematica, ἐν Βερολίνῳ, 1899). Συγγενῆς πρὸς τὴν μνημονεύθεισαν Γεωμετρίαν εἶναι ἀνόνυμος τις γεωμετρικὴ πραγματεία (Geometria practica) ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ M. Curtze (ἐν Monatshefte für Mathem. und Physik. 8,193 ἔξ.).—Γενικὴν ἐκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου ἐποίησατο δ. A. Olleris (P. L. 139, 57 ἔξ.). «Oeuvres de Gerbert, collationées sur les manuscrits, précédées de sa biographie suivies de notes critiques» 1867.

⁴ Λί ἐπιστολαὶ τοῦ Φουλβέρου εὑρίσκονται παρὰ Migne (P. L. 141, 185 ἔξ.)

νοτομιῶν καὶ μὴ ἀποκλίνοντο τῶν ἄγιον Πατέρων. Προσέτι ἔδειχνεν
ὅτι ἡ ἀνθρώπινη γνῶσις εἶναι περιποιημένη καὶ ἀδύνατος νὰ ελ-
γχωρῆσῃ εἰς τὰ θεῖα πράγματα. Τὸ ὑπότιμον Θάγη, τῶν θείου βουλευ-
μάτων ἀδυνατεῖ νὰ κατέδῃ ἡ ἀνθρώπινη σοφία τῷ δὲ βίᾳτῇ τῶν μη-
στηρίων τοῦ θεοῦ ἀποκαλύπτονται αὐτῇ εἰς τὴν διαλεκτικὴν ἀλλ’ εἰς
τοὺς διφθαλμοὺς τῆς πίστεως¹.

"Ἄγαλμας δὲ ἐκ Βεσατε, οὐδὲ αὐτὸς καλεῖ θεούν, "Ἄγαλμας ἡ
περιπατητικὸς Κύριος κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος καὶ ἔξ-
παιδεύθη ἐν Πάρθη τῷ ιρλανδώφῳ Ορούρο. Εἴτε δὲ ἐγείρεται ἐπὶ²
τὸν πλένυται βίον, ἔνα ἐπιδεσμὸν τὴν ἁπλωνούσιν τον καὶ λέβητην ἀξιό-
ματα. Ἐν τῇ ὑπερ³ αὐτοῦ συντεχθείσῃ πρὸ τοῦ Ιησοῦ «Ρήτορομαχία»
(*Phetoromachia*)⁴, ἔνθα ἐν γλώσσαι πομπαῖδει διηγεῖται τὰς περιηγή-
σεις αὐτοῦ, ἔξεταζει τὸ ζῆτημα τῆς ἐμφράσεως; τοῦ νόμου τῆς ἀντι-
ράσεως⁵.

Μαθητὴς τοῦ Φοιλβέρτου ἐγένετο *Berengar* (Βερενγκαρ) ὁ ἐκ
Τουρκίης καταγόμενος ἐξ οὐκονός ἐπιφυτευόντος καὶ πλουτούντος οὗτος ἡσχο-
λήσθη μόνον περὶ τὴν διαλεκτικήν, οἵτις ὑπέβη αὐτῷ τέχνη σοφιστικῆ.
Μαθητὴς ἦδη ὃν ἐσπούδαζεν ὅπως εὑρίσκει ἀποδεῖξεις κατὰ τῆς κρα-
τούσης πίστεως καὶ ἵτο ἐν ταῖς συζητήσεσιν ἀκινητίσεται. Φιλάδοξος
δὲ ὃν καὶ ἀλιζῶν ἡθέλησε νὰ καταπολεμήσῃ τὴν αὐτὸν εὐχαριστίας
διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας ἀλλ’ ἡγαγράσθη νὸς πιλινφδήσῃ καὶ μετὰ
βίον ταραχώδη ἐτελείτησεν ἐν βαθεῖ γῆραστι (τῷ 1088). Ἐν τῷ αὐγ-
γοάμματι *De sacra coena adversus Lanfrancum*⁶ ἔτει τὴν διε-
λεκτικὴν διανόησιν ὑπὲρ τὸ δόγμα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπιμαρτύρεται
τὸν ίερὸν Λιγουστῖνον ἀποφασίνων τὴν διαλεκτικὴν ὡς τὴν τέχνην
τῶν τεχνῶν, τὴν ἐπιστήμην τῶν ἐπιστημῶν, καὶ διδάσκοντας ἵνα διρε-
λομεν ἐν πᾶσι νὰ καταφεύγωμεν εἰς τὴν διαλεκτικήν, τοπέοντας εἰς τὸν
νοῦν, τὸ ἐν ἡμῖν δμοῖσιν τοῦ θεοῦ. Καὶ εἶναι μὲν — λέγει κατὰ τὸ
παράδειγμα τοῦ Σκότου⁷ — ἐν πολλοῖς ἡ αὐθεντίς αναγκαῖα ἀλλὰ

¹ Ep. 5. P. L. 141, 196 C1.

² Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ E. Dümmler τῷ 1872.

³ Ἐπιθ. J. A. Endres, *Die Dialectiker und ihre Gegner in 11 Jahrh.* ἐν Philos. Jahrb. 19, 28 ἐξ. 26, 85 ἀε.

⁴ Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνευρεθὲν ὑπὸ τοῦ Lessing ἔκεκόλητο τῷ 1831 ἢντὸν τοῦ E. Vischer.

⁵ Ἐπειδὴ δὲ Berengar ἐν τῇ περὶ εὐχαριστίας θεωρίᾳ ἱκοδούθει κατά τὸ πλεῖστον τῷ ἐπ’ δύνματι τοῦ Σκότου φρερομένῳ οἰκεῖῳ βιβλίῳ, καταθικάσθη

πολλῷ προτιμότερος πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας εἶναι ὁ λόγος¹. Πρέπει λοιπὸν νὰ χρησιμοποιῶμεν τὴν λογικὴν μέθοδον καὶ ἐπὶ πάντων νὰ καταφεύγωμεν εἰς τὴν διαλεκτικήν². Ἐπὸ τοιούτων ἀρχῶν δρμώμενος ἐπεζήτει νὰ προσβάλῃ τὸ περὶ εὐχαριστίας δόγμα δεικνύων ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ μεταβληθῇ ἡ οὐσία ἀνευ ἀντιστοίχου μεταβολῆς τῶν συμβεβηκότων. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθον τότε σφρόδατὶ θεολογικαὶ τῶν συμβεβηκότων. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθον τότε σφρόδατὶ θεολογικοῖς ζητήμασι καὶ ταῦτα διεξαγαγὼν κατὰ τρόπον σοφιστικὸν δὲν ἔσχεν ἐπὶ πολὺ μεγάλην ἐπίδρασιν³.

3. *Ἀντιδιαλεκτικοί.* Τὰς ὑπερβολὰς τῶν διαλεκτικῶν κατεπολέμησαν *ἥτις αντιδιαλεκτικοὶ* ἔξαρσοντες τὴν πίστιν καὶ ἀξιοῦντες τὴν εἰς αὐτὴν ἕποταγὴν τῆς ἐπιστήμης. Οὗτοι κατέληγον εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον, διότι πολλοὶ αὐτῶν ἥρνοῦντο εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν ἀληθείαν καὶ ἐτρέποντο εἰς τὴν σκέψιν. Ἡ κατὰ τῆς διαλεκτικῆς ἀντίδρασις προῆλθε μάλιστα ἐκ μοναχῶν ἀναμορφωτῶν πρωτηλατιμένων τέως εἰς τὰς ἐλευθερίους μαθήσεις. Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ *Γεράρδος* ὁ ἐκ *Czarnád* († 1046), ὃστις ἐκ Βενετίας καταγόμενος καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ σπουδάσας μετέστη ὕστερον εἰς τὸν Ἕρημικὸν βίον· ἀποδημήσας εἰς τοὺς ἀγίους τόπους ἐκρατήθη ὑπὸ τοῦ ἀγ. Στεφάνου ἐν Οδηγγαρίᾳ, ὅπου κατόπιν ἐγένετο ἐπίσκοπος *Czarnád*. Ἐν τινὶ βιβλιαρίῳ αὐτοῦ ἐπιγραφομένῳ «*Deliberatio supra hymnum trium puerorum ad Isingrimum liberalem*» ἔξαρσει τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἀποστόλων ὑπὲρ τοὺς ἔθνικοὺς φιλοσόφους⁴. Ἐλλὰ δὲν παρορᾶ ὅμως τὴν (*ὑπηρετικὴν*)

(τῷ 1050) καὶ ἀπηγορεύσῃ ὅλως ἡ ἀνάγνωσις τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

¹ De sacra cœna 100 «Quamquam ratione agere in perceptione veritatis in comparabiliter superius esse».

² Ἐνθ. ἀνωτ. 101. «Maximi plane cordis est, per omnia ad dialecticam configere, quia configere ad eam ad rationem est configere, quo qui non configit, cum secundum rationem sit factus ad imaginem dei, suum honorem reliquit. Dialecticam beatus Augustinus tanta distinctione dignatur, ut dicat: dialectica ars est artium, disciplina disciplinarum, novit discere, novit docere, scientes facere non solum vult, sed etiam facit».

³ Πβλ. *J. Endres* ἐνθ. ἀνωτ. 19, 25 ἐξ. 26, 160 ἐξ. Τοῦ αὐτοῦ *Forschungen*, σ. 38 ἐξ.—*M. Grabmann*, Die Gesch. der schol. Methoden 2, 218 ἐξ.—*Th. Heitz*, Essai historique sur les rapports entre la philosophie et la foi de Bérenger de Tours, 1909.—*M. Manitius*, 2, 103 ἐξ.

⁴ Λύτ. σ. 27 ἐκδ. Batthyány.

δέξιαν τῶν ἐπιστημῶν οὐδὲ διάκειται πρὸς τὴν διαλεκτικὴν τόσον διαμενῶς ὅσον ὑστερον ὁ *Damiani*¹.

Κυριώτατος προστάτης τῆς ἀντιδιαλεκτικῆς ἐνεργείας ἐγένετο ἐν Ιταλίᾳ ὁ *Πέτρος Damiani* (1007—1072). ² Η μοναχική καὶ ἀσκητικὴ διάθεσις ἐπλήρου μάντην μεγάλης διαπιστίας πρὸς τὰς θύρας θεων ἐπιστήμας καὶ δὴ καὶ πρὸς τὴν διαλεκτικήν. Τοῦτο διαβλέπομεν ἐν τῷ συγγράμματι «*De divina omnipotentia in reparatione corruptae et factis insectis reddendis*»³ ἐν ᾧ ἀποχρούμεν τὰς μπερμέτους ἀπειβάσεις τῆς διαλεκτικῆς προσάγει τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ ὅλη πατέρεια εἶναι ἀνεπαρκής πρὸς ἔφιξιν τῆς ἀληθείας⁴. Λιότι οἱ κανόνες τῆς νοήσεως ἐμπηγνεύουσι μέρος μόνον τῶν τῆς φύσεως φυτονομάνων, ὑπάρχουσι δ' ὅμοις πλεῖσται φαινόμενα μὴ συνάδοντα τοῖς κανόσιν, οὐ πράγματος αἰτία εἶναι τὸ ὅτι ἐν τῇ φύσει δὲν κριτεῖ καθηλοκή τάξις καὶ κανονικότης⁵. Καὶ ὅπου δὲν ὑφίστανται κανόνες δὲν ἔχουσιν ἀπόλυτον δύναμιν καὶ γενικὸν κῦρος, καθὴ μαρτυροῦσι τὰ θαύματα⁶. Προέβλεψε δ' ὁ *Damiani* ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἀργῆται τὸ ἀπόλυτον κῦρος τῶν νόμων τῆς διανοήσεως καὶ ἵδια τοῦ νόμου τῆς ἀντιφάσεως. Η τῆς ἀντιφάσεως ἀρχὴ ἴσχυει κατ⁷ αὐτὸν ἀπλῶς ἐπὶ τῶν πεπεριττωμάνων καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ ἀπείρου δὲν ἔχει γενικὴν δέξιαν καὶ ἀπόλυτον κῦρος⁸. Τοιοντοτρόπως διαμφισβητεῖται τὸ κῦρος τοῦ νόμου τῆς ἀντιφάσεως καὶ διασείται ἡ βάσις τῆς γνώσεως, ὑποτίθεται δὲ ἀνεκτιγνώστως ἡ πιστιδοχὴ διττῆς ἀληθείας, τὸ μὲν λογικῆς τὸ δὲ θεολογικῆς. Συντόμως εἰπεῖν ἐπειρᾶτο νὰ δεῖξῃ ὅτι ἡ διαλεκτικὴ ἔχει μικρὰν δύναμιν καὶ ματ⁹ ἀκο-

¹ J. Endres, *Forschungen* 61.

² Εὑρίσκεται παρὰ Migne, P. L. 145.

³ Ύποκείμενον τῆς συγγραφῆς ταύτης εἶναι ἡ θεία παντοδυναμία καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὸν νόμον τῆς ἀντιφάσεως. Ζητεῖται δηλαδὴ τὸ ἀν δύναται ὁ θεός τὸ γενόμενον νὰ ποιήσῃ μὴ γενόμενον.

⁴ Εἶναι ἔκδηλον ὅτι τὰ μὴ ὑποκείμενα εἰς κανόνας δὲν δύναται νὰ γνωσθῶσιν. Αὐτ. κεφ. 11. P.L. 145, 614B.

⁵ Ἡ θεία δύναμις δὲν περιορίζεται ὑπὸ τῶν φυσικῶν δυνάμεων ὁ δημουργὸς τῆς φύσεως δύναται νὰ ἀρῃ τὴν ἀνάγκην αὐτῆς. Αὐτ. κεφ. 10. 614B, κεφ. 11. 612 BC «*Qui enim naturae dedit originem, facile eum vult naturae tollit necessitatem*».

⁶ Αὐτ. 11, 612 AB «*Quae enim contraria sunt, in uno eodem subjecto congruere nequeunt, Haec porro impossibilitas recte quidam dicitur, si ad naturae referatur inopiam, absit autem, ut ad majestatem sit applicanda divinam*». «*Οπος πάντα οὖτος καὶ ὁ τῆς ἀντιφάσεως νόμος ὑποτάσσεται εἰς τὴν θείαν βούλησιν*. Αὐτ. 612 B.

λουθίαν ἀδυνατεῖ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τῆς πίστεως τὰ ἀπόρρητα. Ἐὰν δὲ μέλλῃ νὰ ἔφαρμοσθῇ εἰς τὰ ὑποκείμενα τῆς πίστεως, ὅφελει νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τοὺς κανόνας αὐτῆς καὶ εἰς τούτους νὰ ὑποταχθῇ. Πρέπει, λέγει, νὰ μὴ ἀξιοῦ κῦρος διδασκάλου ἄλλος εὑπειθής νὰ ὑπηρετῇ τῇ πίστει ὡς θεραπαινὶς τῇ δεσποίνῃ¹. Τοιαῦτα γνωματεύων ἀνακαινίζει πρῶτος τῶν Σχολαστικῶν τὴν ὑπὸ Ἱωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐγερθεῖσαν ἀξιώσιν τοῦ νὰ ὑπηρετῇ ἡ φιλοσοφία τῇ θεολογίᾳ. Σημειωτέον δὲ ὅμως ὅτι διὰ μὲν Δαμασκηνὸς καὶ οἱ μετέπειτα Σχολαστικοὶ οἱ τὴν ἀξιώσιν ἔκεινου ἐπαναλαμβάνοντες ἐνόουν ὅτι ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ ποιῆῃ τῇ θεολογίᾳ θετικὰς ὑπηρεσίας, διὰ μὲν Δαμιανοῦ ἐνόει μᾶλλον ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀνεπιφρής καὶ ὅτι αἱ θεμελιώδεις ἀλήθειαι εὑρηνται μόνον ἐν τῇ θεολογίᾳ².

Ἡ ὑπὸ τοῦ Δαμιανοῦ ἐκτίμησις τῆς διαλεκτικῆς δὲν ἔτυχε καθόλου εἰπεῖν ἐπιδοκιμασίας παρὰ τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων. Ἀλλὰ πολλοὶ ὅμως, ἐκ τῶν συζητήσεων αὐτοῦ πιρορμηθέντες, ἡ σχολή θησαν περὶ τὸ πρόβλημα τῆς θείας παντοδιναμίας καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὸν νόμον τῆς ἀντιφάσεως³.

“Οπως ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Δαμιανοῦ οὕτω καὶ ἐν Γερμανίᾳ ὁ Otloh καὶ ὁ Manegold κατεπολέμησαν τὴν διαλεκτικήν. Ὁ Otloh γεννηθεὶς περὶ τὸ 1010 κατέστη μοναχὸς ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἀγίου Επιμε-

¹ Λύτ. κεφ: 5, 603 C. «Quae tamē artis humanae peritia, si quando tractandis sacrī eloquiis adhibetur, non debet ius magisterii sibimet arroganter arripere, sed velut ancilla dominae quodam famulatus obsequio subservire, ne si praecedat, oberrat».

² Ηερὶ τοῦ Δαμιανοῦ ἵδε J. Endres, Die Dialektiker und ihre Gegner im 11 Jahrh. ἐν Philos. Jahrb. 19, 29 ἐξ τοῦ αὐτοῦ Petrus Damiani (Beiträge 8, 3). — Regin Biron, S. Pierre Damien, 1908. — M. Grabmann, Die Gesch. der scol. Methoden 1, 231 ἐξ. — L. Kühn, Petrus Damiani und seine Anschauungen über Staat und Kirche, 1913.

³ "Ἄλλοι μὲν (Γιλβέρτος de la Porrée, Πέτρος Λορβαρδός, Γουλιέλμος ὁ ἐξ Auxerre καὶ ἄλλοι) ουνεφώνησαν τῷ Δαμιανοῖ, ἄλλοι δὲ πάλιν ("Ανσελμὸς ὁ ἐξ Κανταουρίας καὶ Ὁνώριος Αυγουστοῦ.) ἐγνωμάτευον ὅτι τὸ γενόμενον δὲν δύναται νὰ καταστῇ μὴ γενόμενον καὶ οὕτως ἀντεῖχοντο τοῦ ἀπολύτου κύρους τοῦ νόμου τῆς ἀντιφάσεως προθυμούμενοι νὰ αἰτιολογήσωσι τὸ πρᾶγμα. Ὁ δὲ Οὐγγων ὁ ἐξ τοῦ ἀγίου Βίκτωρος διαρρήδην ἀπεφήνατο (De sacram. christ. fid. 1, 22) ὅτι δὲ θεὸς δὲν δύναται τὰ λογικῶς ἀδύνατα. Τῷ Οὐγγωνὶ συνωμολόγησαν ὁ Bonaventura καὶ Θωμᾶς ὁ Ἀκυνάτης. Ἐπιθ. Endres Petrus Damiani 26 ἐξ. — Überweg-Geyer, 188.

ταν ἐν Regensburg, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1070¹. Ἀσχολούμενος τὸ κατ' ὄρχας περὶ τὴν θύρασθεν σοφίαν ἀπέστη αὐτῆς, εὗθὺς δὲ ἐγένετο μοναχός, καὶ ἐπίστευσεν ὅτι ἀναπληροῦ ἐκεῖνην καὶ λιπάσται ἡ ἁγία Γραφή. Οὐ μόνον θεολόγος ὅν ἄλλος καὶ ποιητὴς καὶ ιστορικὸς συνέγραψε πολλά, ἐξ ὧν δύο ἔργα εἶναι ιδίας μνήμης ἡξια, ἥτοι «Διάλογος περὶ τριῶν ζητημάτων» (*Dialogus de tribus quaestioniibus*) καὶ «Βιβλίον περὶ τῶν οἰκείων πειρασμῶν καὶ συγγραφῶν» (*Liber de temptationibus suis et scriptis*)². ἐκ τούτων τὸ δεύτερον εὑμορφεῖ ψυχολογικοῦ διαφέροντος καὶ εἶναι ἡ πρώτη ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι αὐτοβιογραφία³. Καὶ δὲν ἀπορούπτει μὲν παντελῶς τὴν θύρασθεν ἐπιστήμην ἀλλὰ γνωματεύει ὅτι πολλὰ αὐτῆς εἶναι περιττά⁴ καὶ ὅτι ἡ περὶ τὰς ἐλειτερίους μαθήσεις ἀσχολία εἶναι τοῖς μνημονίοις ἀπηγορευμένη⁵. Προσθυμεῖται λοιπὸν νὰ στοιχῇ μᾶλλον ταῖς γνώμοις τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἡ ταῖς θεωρίαις τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Βοηθοῦ⁶ καὶ λέγει ἐπιστημονικοὺς τοὺς ἐντυπεῖται μᾶλλον περὶ τὴν ἁγίαν Γραφήν ἡ περὶ τὴν διαλεκτικήν⁷. Ἄλλ' εἰ καὶ ἀποδοκιμάζει τὴν διαλεκτικήν, δὲν κατορθοῖ νὰ ἀποσπασθῇ ὅλης αὐτῆς⁸.

Ο δὲ *Manegold*, διτις περιῆλθε τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Γαλ-

¹ Ήερὶ τοῦ Ottoli ἔπιθ. J. Endres, *Forschungen* 63 Ἑλ. - M. Manitius, 2, 83 σε.

² Ἀπαντά τὰ ἔργα τοῦ Ottoli εὐρίσκονται παρὰ Migne, P. L., 146.

³ Ο συγγραφεὺς στρέφει ὅξεν τὸ βλέμμα εἰς τὰ ἐνδότατα τοῦ φυσικοῦ βίου καὶ περιγράφει τὸν ἀσωτερικὸν σάλον τὸν διεγειρόμενον ὑπὸ τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς ἀπαισιοδοξίας. Ἀμφέβαλλε περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἁγίας Γραφῆς, περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς παντοδινηματίας αὐτοῦ, ἕτι δὲ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ νοῦ διακυβερνήσεως τοῦ κόσμου. Ἔνθ. ἀναν. 146, 32 AB.

⁴ *Dialogus de tribus quaest.* P. L. 146, 89 AB «superflua multa sunt in ea».

⁵ Τοιαῦτα ἔλεγε, διότι ὑπελάμβανεν ὅτι ὅσφι λοχυρότερον τρέπεται εἰς εἰς τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν, τοσούτῳ μᾶλλον ἀποβαίνει ἀνάξιος τῶν θελονῶν μυστηρίων. *De doctrina spirituali* P. L. 146, 276 C. 277 B.

⁶ *Dialogus de tribus quaest.* P. L. 146, 62 B.

⁷ Ἔνθ. ἀνωτ. 60 A «Peritos autem magis dico illos, qui in sacra scriptura, quam qui in dialetica sunt instructi».

⁸ Οὕτω καταφεύγει εἰς παντοῖους δρισμοὺς εἴτε ἀκολουθῶν τῷ Βοηθῷ 146, 245 B. «Επιθ. αὐτοθ. 61 C. Lib. de admonit. n. 12 P. L.

λαν διδάσκων, ἐπαινεῖται ὡς ὑπέροχος διδάσκαλος¹. Ήπειρον δὲ ἀπεχώρησεν εἰς τὸ ἐν Lautenbach μοναστήριον. Ἀπέθανε τῷ 1103 καταλιπὼν δύο συγγραμμάτια, ὃν τὸ μὲν ἐπιγράφεται «Πονημάτιον κατὰ Οὐολφέλμου» (*Opusculum contra Wolfelmi*)² τὸ δὲ «Βιβλίον πρὸς Γερβέχαρδον» (*Liber ad Gebhardum*)³. Ἐν ἀμφοτέροις συμφωνεῖ τῷ Πέτρῳ Damiani καὶ καταπολεμεῖ τὴν θύραθεν ἐπιστήμην⁴. Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν εἰρημένων ἔργων στηρίζεται ἐπὶ τοῦ εἰς τὸ ἐνύπνιον τοῦ Σκιπίωνος ὑπομνήματος τοῦ νεοπλατωνικοῦ Μακροβίου⁵ καὶ σκοπεῖ νὰ ἀποδεῖη ὅτι αἱ θεωρίαι τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων εἶναι πλάναι καὶ σοφίσματα καὶ ὡς ἀσυμβίβασται πρὸς τὰ χριστιανικὰ δόγματα πρέπει νὰ ἀπορρίπτονται⁶. «Ἡ φιλοσοφία κατ’ αὐτὸν εἶναι περιττὴ⁷ ἢ τὸ πολὺ πρέπει νὰ ὑπηρετῇ εἰς τὴν θεολογίαν». Καὶ ὅμως παρὰ τὴν οὕτω σφραγίδαν τῆς ἐπιστήμης κατάκρισιν ἀνομολογεῖ ὅτι οὐχὶ πάσαι τῶν φιλοσόφων αἱ γνῶμαι πρέπει νὰ ἀκορρίπτονται καὶ ὅτι ἐν πολλοῖς ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ πίστις εἶναι ἀλλήλαις σύμφωνοι, ὅπερ μάλιστα συμβαίνει ἐν τῇ ἡθικῇ⁸. Τὸ δὲ δεύτερον ἔργον, γραφὲν κατὰ τοῦ Wenrichi, θεομοῦ συνηγόρου τῆς ιληρουνομικῆς μοναστηρίου, διεγένεται ὑπὸ δημοκρατικῶν ἀρχῶν καὶ θεωρεῖ τὴν ἀνιστάτην ἐξουσίαν οὐχὶ ὡς ἀνάγκην τῆς φύσεως ἀλλ᾽ ὡς ὑπηρεσίαν⁹. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ Manegold εἶναι εἰς ἐκ τῶν πρώτων τοῦ μέσου ἡλι-

¹ Ο Απονύμιος Mellicensis (*De script. eccl.*, P. L., 213, 891 D) ἐγκωμιάζει αὐτὸν ὡς παρόντος *magistrum magistrorum*.

² Εὑρίσκεται παρὰ Migne, P. L., 155, 147 ἐξ. Ἐξεδόθη δὲ καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ *France* ἐν *Mouam. German. Libelli de lite I*, 303 ἐξ.

³ Τοῦτο ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ *France* (Ἐνθ. ἀγωτ. 308 ἐξ.).

⁴ Ηερὶ Manegold ἔπειθ. J. Endres, *Maneg. von Lautenbach*, ἐν Hist-polit. Blätter, 127, 390 ἐξ. τοῦ αὐτοῦ *Die Dialektiker und ihre Gegner*, ἐν Philos. Jahrb. 19, 32 καὶ ἐν *Forschungen* 87 ἐξ. — M. Stead, *Maneg. of Laut. Engl. Hist. Rev.* 29, 1 ἐξ. — G. Koch, *Maneg. von Laut. und die Lehre von der Volkssouveränität*, unter Heinrich IV, 1902.

⁵ *Comment. in Somnium Scipionis*.

⁶ P. L. 155, 149 A.

⁷ Τὰ χριστιανικά, λέγεται, δόγματα, οἷον τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἀνατρέπουσι τὴν φιλοσοφίαν. Αὐτ. κεφ. 14, 22, 163 Λ 171 B.

⁸ Αὐτ. κ. 5. 155 C.

⁹ Αὐτ. κ. 1, 152 C. κεφ. 22, 170 B.

¹⁰ *Liber ad Gebhard.* κ. 29, ἐν *Libelli de lite I*, 365 «Rex, comes et dux non naturae vel meritorum sed sunt vocabula officiorum atque dignitatum».

νος ἀνδρῶν, οἵτινες ἐρμηνεύουσι τὴν βασιλείαν ὡς αρχοκληθοῦσαν ἐκ συμβολαίου, καθ' ὃ ὁ ἥγεμον ἐκλέγεται καὶ παιέται¹. Ἐὰν δὲ βασιλεὺς παραβῇ τὸ συμβόλαιον καὶ κατιστῇ τίσαντος, ὁ λαὸς ἀπαλλάσσεται τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ ὑπικούρεγος²: τῷ λαῷ ἀπόκεται νὰ παύῃ τὸν βασιλέα καὶ ἐκλέγῃ ἔτερον³.

Εἰς τοὺς ἀντιδιαλεκτικούς δύναται ἐν μέρει νὰ ταχθῇ καὶ ὁ Λάμφραγκος (Lamfrank), ὅτις γεννηθεὶς ἐν Παντζάρι περὶ τὸ 1010 βασιλεύσας ἐν Βονιφάνη⁴ περὶ τὸν νομικὸν καὶ ἐγένετο ἐν τῷ πατερί αὐτοῦ νομοδιδάσκαλος· εἴτιος δὲ ἐποίησεν τὸν ἀντιδιαλεκτικὸν διαλεκτικὸν⁵. Ὅδοιος δὲ καὶ ίδιαν πολυάριθμον Σχολήν⁶. “Υστερον ἀπεχόντων εἰς τὸν Νορμανδίαν μοναστήριον Βες καὶ προστὰς τῆς ἐκεί Σχολῆς ἀνήγαγεν αὐτὴν εἰς ἔξαρστων περιωπῆγ⁷. Ἀλλ’ ἐκτοτε ἀντὶ τῆς ἐπιστήμης ἔθνους εἶη θεολογίαν καὶ ἀντὶ τῶν διαλεκτικῶν ξητημάτων ἐνεβάσθηνεν εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὃς καὶ ἀπεχείρησεν νὰ ὑπομνηματίσῃ⁸. Ὡς θεολόγος δὲ διηύθηνε τὸν ἀγῶνα κατὰ τοὺς Βρεγγαρίους καὶ ἔγραψε τὸ σύγγραμμα «*De corpore et sanguine*». Τῷ 1070 κατέστη ἀρχιεπίσκοπος Κανταρινούς καὶ τῷ 1089 ἀπέβηνεν. Ἀφοσιωθείς, ως εἶρηται, εἰς τὴν θεολογίαν κατεπολέμειος εἶη τούτην πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας καὶ ἀπέφηνε τὸν γοῦν ἀνίκανον νὰ καταλάβῃ τὰ θεῖα μυστήρια ὡς προστὰς μόνον τῇ πεστεί⁹. Ἀλλ’ ἐν τῷ ἀγῶνι ἦτο μετριώτερος εἴη προτριγονισμούνος οὐδὲ ἀπέκρουνεν δλιως τὴν διαλεκτικὴν ἀλλὰ κατεπολέμει μόνον εἶη πεστὴν αὐτῆς χρῆσιν¹⁰. Τὴν σύμμετρον χρῆσιν τῆς διαλεκτικῆς πρὸς θεολογικοὺς σκοποὺς ἐθεώρει ως ἐπιτρεπτομένην καὶ ἀπεκαλεῖτο θυτὸν τῆς

¹ Αὐτ. κ. 30, 47, σ. 365, 391.

² Ἔνθ. ἀνωτ.

³ Αὐτ. 48, σ. 392.

⁴ Ὁ μαθητὴς αὐτοῦ *Guitmund* ὁ ἐξ Ἀβέρσης (P. L. 149, 1428 D) ἐγκομιάζει τὸν ἀνδρα ὡς ἀνακαινίσαντα τὰς ἐλευθερίους τέχνας.

⁵ Ἱδε *Vita Lanfranci* κ. 1 ὑπὸ Milo Crispinus, P. L. 150, 29 C.

⁶ Ὁ Γουλιέλμος ὁ ἐκ Malmesbury (De gest. Pontif. Angl. 1. P. L. 179, 1459 D.) δονομάζει τὴν Σχολὴν ταύτην «*magnum et famosum litterarum gymnasium*».

⁷ Endres Lanfranks Verhältnis zur Dialektik 219 ἐγ.

⁸ Παρὰ τῷ Migne, P. L. 150, 1 ἐξ.

⁹ *De corpore et sang. domini* κεφ. 17, P. L. 150, 427 A.

¹⁰ In Coloss. 2. 323B «*Non artem disputandi vituperat sed perversum disputantium usum*».

γνώμης αὐτοῦ τὸν εἰς τὴν διαλεκτικὴν ἔπαινον τοῦ ιεροῦ Αὐγουστίνου. Ἡ διαλεκτική, ἔλεγεν, δρόμος ἐφαρμοζομένη συντελεῖ εἰς τὴν θεμελίωσιν καὶ ἐπίρρωσιν τῆς πίστεως¹. Ἡθελε δηλαδὴ ὁ Lanfrank διαλεκτικὴν ὑπηρετικὴν τῆς θεολογίας· ἡ διαλεκτικὴ πρέπει μόνον νὰ ἀναπτύσσῃ ἀκοιβέστερον τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως². Τοιαύτης δὲ διαλεκτικῆς ἐποιήσατο αὐτὸς χρῆσιν πολλὴν οὐ μόνον ἐν τῷ κατὰ τοῦ Βερεγγαρίου ἄγῶνι ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ὕστερον θεολογικοῖς ἔργοις³. Οὕτω διεσφρησε καὶ διέγραψε τὴν μεταξὺ διαλεκτικῆς καὶ θεολογίας σχέσιν, ήν καὶ ησπάσαντο οἱ κυριότατοι προστάται τῆς παλαιοτέρας σχολαστικῆς φιλοσοφίας⁴.

§ 4. Πραγματοχρατικὴ καὶ ὄνοματοφρατικὴ θεωρία.

1. *Γένεσις τῆς θεωρίας.* Ἐν ταῖς χριστιανικαῖς τοῦ δεκάτου καὶ ἔνδεκάτου αἰῶνος Σχολιαῖς ἐθεωρατεύετο διαφρερόντως ἡ διαλεκτικὴ ἀς ὅρος ἀπαριτητος ποὺς σπουδὴν τῆς θεολογίας, ἐχομοίωσεν δὲ ἀς βάσις τῆς διδασκαλίας καὶ ἀνεγενώσκοντο κατ' ἐξοχὴν τὰ λογικὰ μαγγράμματα τοῦ Βοηθίου. Ἐκ τῶν λογικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἔργων ήσαν γνωστὰ μέχρι τοῦ ἔνδεκάτου αἰῶνος, καθὼς καὶ πρόσθεν εἴρηται, αἱ Κατηγορίαι καὶ τὸ περὶ ἐρμηνείας ἐν μεταφράσει τούτοις προσεκέθετο ἡ τοῦ Πορφυρίου εἰσαγωγὴ εἰς τὰς Κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ μετάφρασιν τοῦ Βοηθίου καὶ τοῦ Βικτωρίου. Ωσαύτως ἐγίνετο χρῆσις τῶν διδακτικῶν ἔργων τοῦ Μαρκιανοῦ Καπέλλα καὶ

¹ In i Cor. i. 157B «Perspiciliter tamen intuentibus dialectica sacramenta dei non impugnat, sed cum res exigit, si rectissime teneatur, astuit et confirmat».

² De corpore et sang domini n. 7. 417 A.

³ Τὴν διαλεκτικὴν ἐφήρμοσε καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Σιγεβέρτου τοῦ ἐκ Gembloux (Le script. eccles. n. 155. P. L. 160, 582 C «Lanfrancus dialecticas... Paulum Apostolum exposuit et, ubique opportunitas locorum occurrit, secundum leges dialecticas proponit, assumit, concludit».

⁴ Περὶ Lanfrank πρβλ. J. Schnitzer, Berengar von Tours, 1890.—A. Porrée, Histoir de l'abbaye de Bee, 2 τόμ. 1901.—J. Endres, Lanfrancus Verhältnis zur Dialektik, der Katholik. 22, 215 ἄε. τοῦ αὐτοῦ Die Dialektiker und ihre Degner ἐν Phil. Jahrb. 19, 32 ἄε. καὶ Forschungen 114 ἄε.—A. Macdonald, Lanfrank. A Study of his life, work and Writings, 1926.